

Yttrande angående bergtäkten i Fristad

Fristads Hembygdsförening bildades 1974 för att ta vara på kulturmiljöer och kulturintressen i Fristadsbygden, bl.a. Mölarps kvarn och de götiska stugorna från 1600- och 1700-talet. I samband med ansökan om bergtäkt vill vi anföra följande.

När det gäller argument kan man gå ner på detaljnivå och t.ex. mäta decibel, men en bergtäkt mitt i ett fantastiskt natur- och kulturområde är en anomali av stora mått! Och vem har satt gränserna för mätningarna runt bergtäkten?

Vid slutet av istiden bildades Toarps issjö, och avrinningen stannade upp. Så bröt vattnet igenom ner mot Öresjö och bildade norra Europas finaste tappningsrännor enligt geologerna. Det är höjder och dalar i Gingri, alldeles intill bergtäkten. Det går inte att mäta bara meter och buller, utan det är hela det mäktiga och uråldriga landskapet som nu riskerar att förstöras, om bergtäkten kommer i gång.

Här i Viskans dalgång finns också många minnesmärken över de människor som bott här, tolv stora bronsåldersrösen och domarringar alldeles i närheten i dalsluttningen i skogen, järnåldersgravarna vid Gingri kyrkoruin med utsikt över bygden och det stora bronsåldersröset på höjden. Vid Mölarp finns Kungagraven med den stora hällkistan från stenåldern bredvid fornåkern med flinta, en gammal stenåldersboplatz.

Gemensamt arbete för att utveckla bygden

Fristads Hembygdsförening och Fristads Naturskyddsförening har under många år arbetat för att området skulle bli reservat och så är nu fallet. Det besöks av många människor, bl.a. från Borås. Det är också ett Natura 2000 – område. År 2017 invigdes ett samarbetsreservat mellan Fristads Hembygdsförening och Skara stift i fråga om Lövåsens såg, som föreningen restaurerat, och stiftets område runtomkring. Där har anlagts grillplatser, och området är en oas för dem som söker sig dit. En annan mötesplats, som också kommer att påverkas, är den fina prästgårdsträdgården där Fristads församling har mycket verksamhet sommartid.

Allt detta kommer att förstöras av en bergtäkt, som inte behövs. Enligt branschfolk finns det gott om grus i området, och det finns frågetecken beträffande kvaliteten.

Förstör inte en hel bygds kultur- och naturvärden för snöd vinnings skull! Det känns som om allt arbete för bygden raderas! All oro och all ängslan omkring bergtäkten hos människorna i bygden är också mycket negativt och skapar verkligen inget förtroende. Det känns inte heller bra att gränser och värden när det gäller mätningar är ganska godtyckliga, och ingenting nämns om påverkan utanför dessa snäva gränser och hur bygden påverkas i stort. Dessa natur- och kulturvärden betyder så mycket för stressade nutidsmänniskor. Bevara marken och miljön i Fristad!

Ann-Britt Boman

Angående planerad bergtäkt i Fristad

Fristads Hembygdsförening vill framföra följande synpunkter med anledning av den planerade bergtäkten i Fristad.

Den planerade bergtäkten ligger mitt i ett område som har stora kultur- och naturvärden, Viskans dalgång norr om Öresjö. Den har sedan urminnes tider varit en betydelsefull förbindelseled österut mot Ätradalen. Människornas bosättning följde vattenvägarna. Här finns minnen och lämningar av människors liv sedan stenåldern.

Sluttningen med bergtäkten ligger just i kanten på denna dalgång. Där finns vida vyer och vackra utsikter, som kommer att störas av bullret från bergtäkten. På andra sidan Viskan finns Finnekumla by med många gravar och kummel, vilket namnet antyder. Ovanför Gingri kyrkplats ligger ett magnifikt bronsåldersrös med utsikt över bygden. Några hundra meter västerut finns ett gravfält från järnåldern. Vid Gingri kyrkplats finns ett stort bygravfält från järnåldern med högar och resta stenar. Kontinuiteten vid kyrkplatsen är unik, då den nu rivna medeltidskyrkan restes just i anslutning till det gamla gravfältet.

Gingri är kuperat med stora höjdskillnader och unika naturvärden. Vid senaste istidens slut fanns en issjö kallad Toarpsissjön som avtappades genom Gingri ner till Öresjö. Då bildades tappningsrännor, som av geologer anses vara bland de finaste i norra Europa. Gingri är alltså ett intressant kulturhistoriskt område med stora naturvärden. Längs Viskan genom Gingri finns också fornminnen som resta stenar och en berghäll med skålgropar. Där finns också lämningar efter gamla Bykvarn och den bevarade Risbro kvarn samt andra industriminnen.

På andra sidan bergtäkten mot Fristad finns det också många kulturvärden. Vägen mellan Fristad och Gingri går på en grusås, som tidigt varit bebodd. I prästgårdens trädgård och vid Ekeberg finns hällkistor och bortom kyrkan finns bronsåldersrösen och ett järnåldersgravfält. På sluttningen österut från kyrkan sett finns flera områden med fossil åkermark.

Om man följer vägen mot Tärby finns det vid Ekåsen intill bergtäkten ett 10-tal större bronsåldersrösen och domarringar. De ligger på sluttningen troligen med tanke på att ses från Viskans dalgång. Enligt Skogsstyrelsens inventeringar finns det också i området hackerör med ursprung i bronsåldern. Söder om kyrkan i Fristad finns Mölarp med en välbevarad mytomspunnen hällkista, Kungagraven, med en åker framför, där det troligen funnits en stenåldersboplats. Stora fynd av flinta har gjorts. Det finns också gravfält med högar och stenar nära hällkistan. Längre ner utefter Viskan finns ett större gravfält med domarringar och resta stenar vid Lurkås.

I utredningen om "Värdefulla kulturmiljöer i Borås kommun" från år 1999 utpekas "Kulturlandskap med lång agrarhistorisk kontinuitet, Fristad och Gingri socken" som ett område med riksintresse för kulturmiljövården och för naturvården.

Med tanke på alla registrerade fornminnen i området, kräver Fristads hembygdsförening en arkeologisk undersökning även av området för den planerade bergtäkten. Gränserna för området verkar dessutom vara snävt dragna i förhållande till andra planerade täkter.

Förutom att en bergtäkt kommer att förstöra kultur- och naturvärden är även Borås stads grundvattentäkt i fara. Det bör inte komma i fråga att en kommuns grundvattentäkt är utsatt för risker bara för att man vill tjäna pengar på en bergtäkt.

Mölarps naturreservat är ett mycket välbesökt fritids- och strövområde, och dessa värden skulle skadas vid en eventuell bergtäkt. På ön finns på en begränsad yta nära 300 olika arter av växter. Mölarp har dessutom industrihistoriska minnen som Mölarps kvarn och Lövåsens såg, som båda iordningställts av Fristads Hembygdsförening. Den unika kulturmiljön runt den planerade bergtälkten gör att platsen för tälkten tycks vara illa vald, Området bör få vara skyddat till glädje för både nuvarande fristadbör och kommande generationer.

Fristad den 23 maj 2021

För Fristads Hembygdsförening

Sven-Åke Johansson. ordförande

Ann- Britt Boman, vice ordförande

Beträffande Strömbergs Grus AB, ansökan om bergtäkt öster om Fristad kyrka, Borås Kommun.

En helhetssyn på landskapet kring Viskans dalgång uppströms Öresjö, öster om Fristad

Den tänkta bergtäckten på Fristad Prästgårds marker ligger i en sluttning mot Viskans dalgång mellan Västra Marsjön och samhället Gingri. I dalgången breder ett gammalt jordbrukslandskap ut sig på en stor yta. Området omges av åsar och skogklädda bergssluttningar och har en karaktär av en avgränsad rumsbildning, med höga naturvärden och kulturhistoriska värden, jämte utrymme för det rörliga friluftslivet.

Naturvärdena består av unika geologiska formationer med avtappningsrännor från istidens slut. En annan effekt från inlandsisens tid är att kalkhaltigt grus spridits från Falbygden söderut över landskapet och skapat grogrund för allehanda kalkgynnade växter. Naturreservatet Mölarp i Fristad är tack vare av detta berömt för sin flora. Dalgången är också ett välkänt och viktigt stråk för flyttande fåglar, inte minst passerar rovfåglar i stor mängd. Den biologiska mångfalden minskar i området. Arkeologiskt är nordsluttningarna mest spektakulära. Under bronsåldern var sluttningarna utmärkta för människornas bosättningar. Numera är sluttningarna beväxta med framför allt tät granskog, men här döljer sig ett stort antal gravrösen från bronsåldern och flera domarringar. Vattenkvaliteten i Viskan är god, vilket är en förutsättning för ett laxöringsbestånd, vilket i sin tur är en förutsättning för att flodpärlmusslor längre nedströms, skall överleva.

Natura 2000

När Sverige gick med i EU blev vi del i det stora nätverket av skyddad natur, kallat Natura 2000. I vårt land finns en strävan att utse fler skyddsvärda områden inom nätverket. Det ovannämnda naturreservatet Mölarp är både svenskt naturreservat och europeiskt Natura 2000-område. Vi ser hela den ovan beskrivna dalgången som ett potentiellt Natura 2000-område. Som en parallell till detta kan en jämförelse göras med den långvariga processen om Ojnareskogen på Gotland, där flera intressenter ville ta upp stenbrott. Området räddades till slut genom beslut om Natura 2000-område och nu planeras där för en nationalpark. Fokus på miljö- och naturskyddsfrågor blir allt viktigare i framtiden och vi kan inte låta projekt för kortsiktig ekonomisk vinning störa den utvecklingen. Det är uppenbart att en bergtäkt kan öppna upp för nya industriprojekt i området. Mölarp har sedan 1600-talet ägts av Fristad prästgård och ironiskt nog är stiftet nu berett att tillåta en bergtäkt, som för all framtid möjliggör utvecklingen av området till ett Natura 2000-område.

Konsekvenser och störningar av en bergtäkt

Risken för försämrad vattenkvalitet i Viskan är uppenbar, med stora konsekvenser för kommunens dricksvatten och för fisk och flodpärlmusslor. Konsekvenserna av framtida oljeutsläpp eller liknande är svåra att överblicka. Bullret från bergtäckten och ökad trafik är oundvikligt och påverkar och skadar både människor och djur i närområdet och stör i hela dalgången. Ofta kan vi i nutid läsa om bristen på "tysta områden" i vårt land, ett tragiskt konstaterande för oss alla.

Slutsats

Vi vill att Mark- och miljödomstolen, Länsstyrelsen, Borås Kommun, Stiftet, Naturvårdsverket och alla andra berörda, seriöst diskuterar och tänker över ovanstående synpunkter och på ett ansvarsfullt sätt diskuterar hur vår framtid ska se ut. Människornas möjligheter att leva bygger på att vi har en fungerande natur för all framtid. Kortsiktig ekonomisk vinning kan inte ha högsta prioritet.

2021 05 27   Ola Högberg
Fristads Naturskyddsförening
Fristads Hembygdsförening

2020 11 14, Fristads Naturskyddsförening

Beträffande Strömbergs Grus, Vedum, ansökan om bergtäkt öster om Fristad kyrka, Borås Kommun.

Vi vill med detta dokument komplettera tidigare inlagor med nya synpunkter på planerna för genomförande av ovannämnda bergtäktsprojekt.

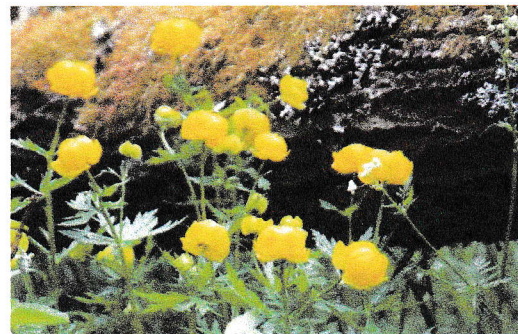
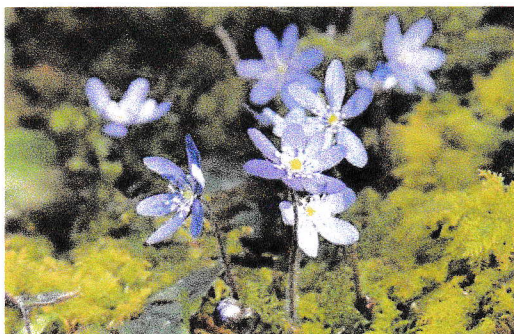
En helhetssyn på den omgivande miljön

Det tänkta området för bergtäkten ligger i en sluttning mot söder mot Viskans dalgång mellan Västra Marsjön och samhället Gingri. I Gingri ligger det sedan länge flera kraftverk som utnyttjar Viskans fallhöjd för elproduktion. Mellan Västra Marsjön och Gingri breder ett gammalt jordbrukslandskap ut sig på en stor yta och Viskan rinner lugnt genom detta landskap och får samtidigt tillflöden av bäckar från både norr och söder. Jordbruksmarken är i själva verket en gammal sjöbotten som torrlagts för länge sedan. Området omges i princip i alla väderstreck av skogklädda branta bergssluttningar och vissa sluttningar med jordbruksmark. Genom detta får hela området en karaktär av en isolerad och väl avgränsad del av landskapet, en rumsbildning, där det samtidigt finns höga naturvärden och kulturhistoriska värden, jämte utrymme för det rörliga friluftslivet.

Utsikt norrut från södra sluttningen

Naturvärdena består av för Sverige unika geologiska formationer, botaniskt värdefulla marker med många kalkgynnade arter, ett rikt fågelliv och fina fiskbestånd i vattendragen.

*Blåsippor
Smörbollar*

Hotade växter som blåsippor och smörbollar växer i stora mängder i vissa delar av markerna där de omgivande sluttningarna möter jordbruksmarken på dalens botten.

Hela dalgången är ett välkänt och viktigt stråk för flyttande fåglar, inte minst under hösten när rovfåglar passerar i stor mängd. Under våren spelar orrar på åkrarna och tofsvipor och storspovar dyker upp. I de skogklädda sluttningarna från norr fanns tidigare flera tjäderspelsplatser, det är tyvärr mer osäkert idag. I bäckarna som rinner ner från norr mot Viskan går det upp laxöring för att leka. Vattenkvaliteten i Viskan är idag god, vilket är en förutsättning för att laxöring kan leva där, vilket i sin tur är en förutsättning för att alla flodpärlmusslor någon kilometer nedströms, vid Naturreservatet Mölarp, skall överleva och kunna fortplanta sig. Det bör också påpekas att Viskans vatten rinner till Öresjö, Borås kommuns stora dricksvattentäkt.

Det geologiskt mest intressanta området ligger på södra sidan av dalgången och utgörs av de avtappningsrännor som bildades i slutskedet av inlandsisens avsmältning för cirka 14000 år sedan. Rännorna anses av geologer vara de mest unika formationerna i sitt slag i hela Sverige. En annan effekt från inlandsisens tid är att stora mängder grus drogs med när glaciärer långsamt rörde sig från nuvarande Falbygden söderut över landskapet. Det transporterade gruset innehöll mycket kalkgrus, som numera ligger blandat med annat grus och skapar grogrund för allehanda kalkgynnade växter. Naturreservatet Mölarp strax nedströms Gingri är tack vare av detta berömt för sin flora.

Arkeologiskt är nordsluttningarna de mest spektakulära. Under bronsåldern var sluttningarna beväxta med framför allt ekskog och utgjorde utmärkt mark för människornas bosättningar. Värme från solen och en fiskrik sjö strax nedanför var naturligtvis lockande. Numera är sluttningarna beväxta med framför allt ganska tät granskog, men i denna skog döljer sig ett stort antal stora gravrösen från bronsåldern och flera domarringar.

Gravröse från bronsåldern

Natura 2000

När Sverige gick med i EU blev vi också del i det stora nätverk av skyddad natur som kallas Natura 2000. Cirka 18% av landarealen i Europa är skyddad enligt detta system, till och med större andel än i Sverige. I vårt land finns därför en strävan att utse fler skyddsvärda områden och föreslå att dessa tas upp som Natura 2000-områden. Många av våra gamla naturreservat har också fått stämpeln Natura 2000-område. Det ovannämnda naturreservatet Mölarp är på så vis både ett svenskt naturreservat och ett europeiskt Natura 2000-område. Det är angeläget att få fler Natura 2000-områden, då detta medför starkare skydd än för svenska naturreservat.

I Fristads Naturskyddsförening ser vi hela den ovan beskrivna dalgången med alla sina värdefulla ingredienser som ett potentiellt Natura 2000-område. Man kan också se det som en kommande utökning av Natura 2000-området Mölarp.

Mölarp

Mölarp är inte bara värdefull natur, det har också en kulturell historia som sträcker sig tillbaka till början av 1600-talet. Kungen Gustav II Adolf skänkte 1621 fastigheten Mölarp till prästgården i Fristad, som ersättning för att kungen och hans folk ett par gånger gästade prästgården. Utan den gåvan hade Mölarps Naturreservat med största sannolikhet aldrig blivit aktuellt.

Ironiskt nog är det nu samma prästgård som kan lämna ifrån sig ett område till en bergtäkt, som för all framtid skulle omöjliggöra en utveckling av området till ett värdefullt Natura 2000-område. Vi måste tänka oss att fokus på miljövärdsfrågor och naturskyddsfrågor kan få en allt större och viktigare roll i framtiden och vi kan inte låta projekt för kortsiktig ekonomisk vinning förhindra den utvecklingen. Risken att en bergtäkt skulle öppna upp för nya och fler industriprojekt i området är uppenbar och en sådan utveckling skulle innebära katastrof för hela dalgången med sina naturvärden och värden för det rörliga friluftslivet.

Vattenkvalitet och buller

Med en bergtäkt enligt den aktuella ansökan ökar risken för en kraftigt försämrad vattenkvalitet i Viskan, med stora konsekvenser för fisk och flodpärlmusslor i närområdet. Längre nedströms mynnar Viskan i Borås Kommuns största dricksvattentäkt Öresjö.

Det är också uppenbart att det oundvikliga bullret från en bergtäkt med tillhörande ökning av tung trafik på vägarna kommer att påverka och skada både människor och djurliv i närområdet och vara störande inom hela dalgången. I många rapporter kan vi i dag läsa om att "tysta områden" blir allt mer sällsynta i vårt land, ett tragiskt konstaterande för både människor, djur och natur. Dalgången utgör idag ett väldigt tyst område och det bör inte gå förlorat för all framtid.

Yrkande

Från Fristads Naturskyddsförenings sida vill vi att Länsstyrelsen, Borås Kommun, Stiftet, Naturvårdsverket och alla andra eventuellt berörda, på ett allvarligt sätt diskuterar och tar ställning till de frågor, som tagits upp ovan, och på ett seriöst och ansvarsfullt sätt diskuterar hur vår framtid ska se ut och hur den bör och kan påverkas i nutid.

Till Borås Kommun kan vi skicka med tipset att platsen för den eventuella bergtäkten kanske skulle passa utmärkt för framtida villabebyggelse.

Ola Högberg

Fristads Naturskyddsförening